

tentationem, non ut nunquam permittas tentari, sed ut nunquam permittas a tentatione superari; et da ut per tentationes probemur, non reprobemur. Multum enim prosunt tentationes electis; quia per tentationum victoriam pertingunt ad coronam. Unde Jacobus apostolus: *Beatus vir qui suffert tentationem, etc. (Jac. 1, 12)*. Item: *Omne gaudium existimate, fratres, cum in varias tentationes incideritis, scientes quod probatio fidei vestrae, quæ, subaudis, per tentationes fit, patientiam operatur (ibid., 3)*. Unde, *In patientia vestra possidebitis animas vestras (Luc., 21, 19)*. Tentationum quatuor species sunt: alia enim levis et occulta, alia levis et manifesta; alia gravis et occulta, alia gravis et manifesta. Tria autem sunt quæ nos tentant, caro, mundus, diabolus. Caro nos tentat per gulam et luxuriam, mundus per prospera et adversa: per prospera ut decipiat, per adversa ut frangat. Diabolus omnibus modis nos aggreditur, et ad omnem nequitiam nos perducere conatur. *Pater, ne nos inducas in tentationem, ne nos permittas tentari supra id quod possumus, sed fac etiam cum tentatione provectum, ut possimus sustinere (1 Cor. x, 13)*. *Ne nos inducas in tentationem.*

PETITIO SEPTIMA.

Sed libera nos a malo. Multa sunt mala, quibus humana conditio subjacet, et quorum pressuram per se minime evadere valet; quæ generaliter considerata sex modis distinguere possumus. Malum enim aliud est corporis, aliud animæ. Item aliud est malum, quod est culpa, aliud quod est pœna.

Item aliud præsentis sæculi, et aliud futuri. Ab omnibus istis, et ab aliis, quæ per ista comprehenduntur, petimus liberari. Et sub istis continentur, quando oramus dicentes: *Libera nos ab omni malo, quia nisi tu liberer nos, non poterimus sine te liberari. Libera ergo nos tu, Pater, a malo.*

CONCLUSIO HARUM PETITIONUM.

Amen. Interpretatur vere, et concludit omnes præcedentis orationis petitiones. *Amen*, quasi dicamus: O Pater noster, qui es in cœlis, vere sanctificetur nomen tuum, vere adveniat regnum tuum, vere fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra, vere panem nostrum quotidianum des nobis hodie, vere dimittas nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris, vere ne nos inducas in tentationem, vere libera nos a malo. *Ista est, fratres, jugiter meditanda, ista est jugiter dicenda oratio, utpote quam ipse Salvator docuit, et qua nobis Patrem orare præcepit. Nulla est enim ista sublimior, nulla utilior. Sunt quidam qui, sicut ethnici, gloriantur multa verba fundere, multa psalteria legere, diversas horas decantare, prolixas orationes continuare: et cum ore Domini loquuntur, nonnunquam in finibus terræ vagantur. Meminerint tales Scripturæ qua dicitur: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me (Matth. xv, 8)*. Næque ista dicentes, sanctæ orationis solertiam et perseverantem devotionem culpamus, quam multum laudamus, dum prolixitatem orationis comitatur fervor maximus devotionis.*

PETRI ABÆLARDI

EXPOSITIO SYMBOLI

QUOD DICITUR APOSTOLORUM.

Institutum, fratres, a Patribus sanctis habemus Symbolum fidei, quod dicitur apostolorum, quam Orationem Dominicam ab omnibus communiter Christianis debere sciri, et memoriter retineri, ut promptius queant frequentari. In illo quippe fidei confessio breviter est expressa; in ista instrui-mur a Domino postulare necessaria. Ex concilio Remensi, capitulo 8: Ut omnis presbyter omnibus parochianis suis Symbolum et Orationem Dominicam aut ipse insinuet, aut insinuanda injungat, ut cum ad confessionem tempore quadragesimali venerint, hæc ab unoquoque memoriter sibi decantari faciat. Nec ante sanctam communionem alicui tradat, nisi hæc ex corde pronuntiare noverit. Siquidem sine horum scientia nullus salvus esse poterit. In uno enim fides et credulitas Christiana

continetur; in alio, quid orare et petere a Deo debemus exprimitur. Quod vero sine fide nemo possit salvari, Dominus ostendit cum dicit: *Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit (Marc. xvi, 16)*. Nullus autem credere potest quod nescit nec audivit. Ait enim Paulus: *Quomodo credent ei quem non audierunt? (Rom. x, 14)*. Nec sola sufficit fides in corde, nisi etiam verbo enuntietur, ut idem Apostolus testis est: *Corde enim creditur ad justitiam; ore confessio fit ad salutem (ibid., 10)*. Nullus autem de stoliditate sensus, vel tenuitate ingenii causetur, quia hæc tam parva sunt, ut nemo tam hebes et barbarus sit, qui hoc dicere, et verbis omnibus enuntiare non possit, tam magna, ut qui horum scientiam pleniter capere potuerit, sufficeret sibi credatur ad salutem perpetuam.

Illud etiam observandum, ut nullus suscipiat infantem in baptismo a sacro fonte, antequam idem Symbolum et Orationem Dominicam coram presbytero decantet. Ex concilio Cabilonensi, capitulo 3: Jubendum est ut Oratio Dominica, in qua omnia necessaria humanæ vitæ comprehenduntur; et Symbolum apostolorum, in quo fides Catholica ex integro comprehenditur, ab omnibus discantur tam Latine quam barbarice, ut quod ore confitentur corde credant. Ex concilio Parisiensi, capitulo 2: « Ut nemo a sacro fonte aliquem suscipiat, nisi Orationem Dominicam et Symbolum juxta linguam suam et intellectum teneat, et coram presbytero decantet, et ut intelligant omnes pactum quod cum Deo pepigerunt. » Ex concilio Garinaziensi, capitulo 1: « Caveant presbyteri, ut neque viri, neque feminæ de sacro fonte filios vel filias suscipiant, nisi memoriter Symbolum et Orationem Dominicam teneant. » Ex concilio Agathensi, capitulo 12: « Symbolum etiam placuit ab omnibus Ecclesiis octava die ante Dominicam resurrectionem publice in ecclesia competentibus tradi. »

Hac itaque auctoritate Patrum eruditi, præsentī die ante resurrectionem octava decrevimus prædicti Symboli non verba docere, quæ jam didicistis, sed aperire sensum eorum quæ profertis, cum cordis potius fides sit quam oris, et prius ipsa sit habenda quam ejus confessione facienda. Quem etiam ordinem Apostolus assignans: *Corde, inquit, creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Dicit enim Scriptura: *Omnis qui credit in eum, non confundetur (Rom. x, 10).* Et post aliqua: *Quomodo autem credent si non audierint? Quomodo autem audient sine prædicante?* etc. (*Ibid.*, 14.) Hoc igitur, fratres, tam salubre consilium ab ortu suo Ecclesia providens, brevissimum fidei symbolum composuit quod et summam fidei comprehenderet, et verborum multitudine confitentem non gravaret. Hoc autem illud est quod non conciliorum, sed ipsorum esse creditur apostolorum, et juxta numerum eorum totidem sententiis dicitur comprehensum. Symbolum autem collatio dicitur, quando videlicet homines convivaturi partes suas in unum conferunt, unde comessionationes fiant. Hinc illud est in Proverbiis: *Noli esse in conviviis potatorum, nec in comessionationibus eorum qui carnes ad vescendum conferunt, quia vacantes potibus et dantes symbola consumuntur (Prov. xxiii, 20).* Ad hanc itaque similitudinem symbolum dicuntur diversorum sententiæ in unum congregatæ, summam fidei continentēs. Unde et Eusebius Emisenus homilia De Symbolo fidei: Sicut nonnullis scire permissum est; apud veteres symbola vocabantur, quod de substantia collecti in unum sodales in medio conferebant ad solemnes epulas, ad cœnæ communes expensas, ita et Ecclesiæ Patres de populorum salute solliciti, ex diversis voluminibus Scripturarum collegerunt testimonia divinis gravida sacramentis, ad animarum pactum salubre convivium,

et verba brevia, etc., et hoc Symbolum nominaverunt. Est quippe quasi quoddam spiritale convivium divini verbi refectio, et quasi quædam mensa Scriptura nobis appositæ, in qua tot sunt fercula quot sunt doctorum sententiæ. De hac mensa scriptum est: *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum (Psal. lxxviii, 23).* Item De pane divini Verbi: *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei (Luc. iv, 4).* Sed etiam apud philosophos Timæus Platonis diversarum collationem sententiarum sub specie cujusdam convivii componit, dicens: « Unus, duo, tres, quartum enim vestrum, Timæe, requiro; qui hesterni epuli convivæ fueritis, hodierni præbitores mutatores ex conducto resideatis. » Legimus et cœnam Cypriani, in qua sancti Patres, quasi quædam fercula virtutum, quibus præeminebant, offerentes inducuntur. Sic et apostoli, tanquam invicem conferentes, communi deliberatione præsens fidei Symbolum creduntur instituisse; in quo et fidei Catholicæ summa, ut dictum est, doceatur, et ejus salubris confessio paucis verbis conferatur, ut simul et doctrina fidei sit perfecta, et nulla sit verborum prolixitas onerosa. Quod quidem postmodum a sanctis Patribus tanta est diligentia roboratum, ut nemini fidelium liceat verba ejus ignorare ad confitendum, etsi nondum sufficiat ad intelligendum. Sed quoniam sonus sine intelligentia aures tantum mulcere, non mentem reficere potest, et balatus potius quam pastus dicendus est; nec mentem excitant audita, si minime fuerint intellecta, nos, qui litterarum scioli videmur, niti jam convenit, ut de sensu verborum sumamus animæ pastum; nec tam ore corporis sonum, quam ore cordis capiamus sensum. Quales quidem aures tantum Dominus requirens, dicit: *Qui habet aures audiendi audiat.* Cum autem fides omnium bonorum sit fundamentum, sine qua impossibile est placere Deo (*Hebr. xi, 6*), et cordis ipsa sit potius quam oris, corde enim, ut dictum est, creditur, magis ei cordis quam corporis aures sunt applicandæ, ut quod verbis asserimus, intelligentia capiamus. Non enim longe est a mendacio, qui quod nescit profitetur, et perjurii reus est, qui jurat quod ignorat. Quod quidem ne præsumamus, illa nos Apostoli reprehensio compescat, qua quibusdam improperans, ait: *Nescientes de quibus loquuntur, neque de quibus affirmant (I Tim. i, 7).* Nulli est autem periculosius mendacium vel error, quam in his quæ ad fidem pertinent; et quassa est verborum prolatio, quam intelligentia non sequitur, quæ ad hoc tantum instituta sunt, ut intelligentiam conferant audita. Quanto autem divinorum verborum salubrior est intelligentia, tanto hæc a nobis amplius est requirenda. Ad quam nos supra memoratus adhortatur Apostolus, ut cum divinæ laudis benedictiones vel orationes qualibet in ecclesia fiunt, vel aliquid dicitur ad confirmationem cujus vel precis complectionem, *Amen* seu *Fiat*, est respondendum, a

nemine id responderi permittat, qui ea quæ præcesserunt, non intelligat. Sic quippe Corinthiis scribens de idiota litteras ignorante, et quasi ad respondendum in ecclesia cuiquam astante: *Quomodo dicet Amen super tuam benedictionem, qui quid dicas nescit?* (1 Cor. xiv, 16.) Quod et beatus Hieronymus memoriter tenens, cum Marcellam de diversis nominibus Hebraicis erudiret (75): « In Hebræo, inquit, legitur Amen, quod scilicet ea vera sint dicta quæ supra confirmantur. » Unde et Paulus asserit non posse aliquem respondere Amen, id est confirmare ea quæ supra dicta sunt, nisi intellexerit prædicationem. Qui et ad omnium intelligentiam, quæ in ecclesia dicuntur, vehementer nos excitans: *Impleamini, inquit, Spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in psalmis, et hymnis, et canticis spiritualibus* (Ephes. v, 19). Non enim sibi vel secum loquitur, qui quod dicit minime intelligit, cum totum, ut dictum est, sermonis officium ad intelligentiam sit accommodatum; nec sermo sine intelligentia prolatus tam sermo quam sonus sit habendus. Ut igitur, juxta Apostolum, malitia parvuli, sensu autem perfecti, firmum teneamus fidei fundamentum, quod proposuimus expositionis luce, prout Dominus annuerit, consummemus.

Credo in Deum. Sed ut confessionis sure veritatem observet, ne os, quod mentitur, occidat animam, attendere primum debet et quid sit credere in Deum. Aliud quippe est credere Deum, aliud credere Deo, aliud credere in Deum. Credere quippe Deum est æstimare quod ipse sit. Credere Deo, verbis ejus, quod vera sint, vel a falsitate penitus aliena, consentire. Credere vero in Deum, est credendo eum diligere, et sic ejus membrum fieri vel esse. Hæc vero illa est fructuosa fides, quæ, ut dicit Apostolus, per dilectionem operatur; et de qua, ut diximus, scriptum est: *Omnis qui credit in illum non confundetur* (Rom. x, 11). In illum inquit, potius quam illum, vel illi. Illi quippe duo priores fidei modi, cum videlicet Deum vel Deo credimus, communes nobis sunt cum reprobis, et cum ipsis etiam dæmonibus. De quibus et beatus meminit Jacobus, quia *dæmones credunt et contremiscunt* (Jac. ii, 19), et: *Fides sine operibus mortua est* (ibid., 20). Illic vero tertius credendi modus, quo videlicet in Deum creditur, solus inter reprobos discernit et electos. Ut igitur vera sit nostra fidei confessio, qua singuli quotidie dicimus: *Credo in Deum*, sic vivere studeamus, ut hoc vere dicere valeamus. Aliter quippe membrum veritatis non erimus, et plus nobis officit falsitas confessionis, quam ejus prolatio adjuvet. Cum autem singula, quæ in hac fidei confessione sequuntur, ita huic principio coherant, atque hinc pendeant, ut si hujus veritas violetur, non possit in cæteris ipsa custodiri, cum videlicet dicitur: *Credo in Jesum Christum, et in Spiritum sanctum*, etc., frustra reliqua confitemur,

A si confessionis exordium falsitatis habeat fundamentum.

Patrem omnipotentem. Cum præmiserit Deum, unum videlicet, non plures, deitatis astruxit unitatem. Nunc vero personarum annectit distinctionem, cum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum commemorat. Omnipotens dicitur, ut beatus meminit Augustinus, non quod omnia possit, hoc est, quaslibet in se suscipere actiones, sed quod ejus voluntati vel dispositioni nulla resistere potestas, vel cujusque naturæ vis eam impedire possit. Bene autem cum nos in Deum credere confitemur, omnipotentiam ejus memoramus, ut quam rectum sit in eum credere, vel spem nostram in eum ponere, cujus tanta sit potentia, declaremus.

B Unde et Apostolus: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* (Rom. viii, 31.)

C *Creatorem cæli et terræ.* Dicturus eum creatorem omnium esse, præmisit omnipotentem, ut ostenderet eum hoc posse qui omnia possit, et cujus voluntati nihil resistere queat. Creatorem autem cæli dicit, hoc est de nihilo, non de præjacentem materia omnia, ex quibus constat mundus, operatum. Cælum quippe, quod tam aereum quam æthereum dicitur, superiores mundi partes hic appellat: terram vero, inferiores quæ pondere suo in imo subsistunt, tam aquaticam scilicet quam terrenam substantiam. Posuimus et per cælum et terram ita universam includere creaturam, ut cælum dicamus dignitatem superiorem, id est spiritalem quamlibet naturam; terram vero quamcunque corpoream. Cum autem ita omnium creatorem Deum commemorat, quantum ei debeant universa patenter insinuat.

Et in Jesum Christum. Filii Dei personam præsens symbolum nobis commendans, ejus divinitatem pariter et humanitatem commemorat, et tam regni ejus quam sacerdotii dignitatem, unde Christus dictus est, designat, per quæ duo nobis Jesus, id est Salvator, efficitur. Nam quia tam regia quam sacerdotalis dignitas per unctionem instituitur, hinc merito Christus est appellatus Rex iste summus, et Sacerdos supremus, et Salvator verus. Unde est hæc nomina jam quasi propria meruit obtinere; ut jam cum audimus Christum vel Jesum, eum per excellentiam solum intelligamus. Rex autem nobis est quasi supremus Dominus, et nobis præsidens, et, inter hujus sæculi procellas et turbines, Ecclesiam suam navem propriam ad portum tranquillitatis æternæ regendo dirigens, et tam verbis quam exemplis disciplinæ regulam nobis tradens. Sacerdos autem, imo et pontifex nobis factus est, dum in cruce suspensus tanquam in ara pro nobis immolatus est. Unde autem nobis tam Christus, ut dictum est, quam Jesus verus existat, diligenter aperit, cum eum tam Dei quam hominis filium esse consequenter annectit, dicens:

Filius ejus, id est Dei Patris, *unicum*; ne adoptivus, sed consubstantialis putetur. Et rursus, *qui conceptus est*, etc. Quod tamen dicimus unicum, quibusdam videtur magis ad Dominum quam ad Filium esse conjungendum, sive ad utrumque simul, ut sicut est unicus Filius Patri, ita et unicus sit Dominus nobis. Sicut enim personam Patris commendans, eum et omnipotentem, et cœli et terræ dixit creatorem, ita nunc ad honorem Filii, eum non solummodo Christum et Jesum, verum etiam Dominum confitemur nostrum et unicum, id est solum Dominum nostrum, secundum hoc quod ejus solius pretioso sanguinè empti sumus. Aut si forte quem movet etiam Patrem et Spiritum sanctum non minus nostrum dici Dominum, sciat ita Filium solum dici Dominum nostrum, ut præter eum non sit alius omnium Dominus. Licet enim utraque aliarum personarum æque Dominus noster sicut et Deus sit dicenda, quia non est alius Dominus una persona quam alia, sicut nec alius Deus quælibet earum: ita Deus vel Dominus sola est dicenda, ut nullatenus res alia Dominus sit existimanda, vel alius (76) ab ea Dominus sit credendus, cum idem Dominus sicut et Deus una sit persona cum alia.

Qui conceptus est. Qui, inquam, Christus, sive qui Filius Dei secundum assumptam humanitatem conceptus est, etc. Ac si diceretur: Cujus humanitas de ipsa substantia Virginis per operationem divinæ gratiæ concepta est et nata. Nam et cum singuli homines ex anima constant et corpore, secundum tamen solam corporis naturam, quæ traducitur, concipi a matribus, vel nasci dicuntur. Bene autem dicitur eum de Virgine natum, ne quis quæreret qualiter id fieret, præmisit conceptum per Spiritum sanctum, sicut et matri quærenti: *Quomodo fiet istud?* dictum est ab angelo: *Spiritus sanctus superveniet in te*, etc. (*Luc.* 1, 34, 35). Ex quo quidem non mediocriter ipsam quoque Spiritus personam nobis commendat, dicendo videlicet per operationem ejus illud corpus esse conceptum, in cujus hostia omnium redemptio est consummata. Quod nec minus per ipsum Spiritum Apostolus dicit pro nobis oblatum sicut et conceptum. Hinc est illud ad Hebræos, ubi in hac nostræ salutis consummatione totius Trinitatis operationem commemorans, ait: *Si enim sanguis hircorum et taurorum, et cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis: quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis?* (*Hebr.* 1x, 13.) Cum autem ipsum vel conceptum vel natum de Spiritu sancto audimus, aliter a Virgine conceptum, aliter eum de Spiritu conceptum; vel aliter eum de Spiritu natum, aliter de Virgine natum intelligamus: a Virgine quidem, vel de Virgine, secundum quod

A de substantia ejus tanquam matris carnem accepit: de Spiritu vero, secundum hoc quod per divinæ, ut dictum est, gratiæ novam ac mirandam operationem factum est: ad quam nulla institutio naturæ sufficere poterat. Non ergo ita in hac nativitate vel incarnatione Domini patrem ejus intelligere debemus Spiritum sanctum, sicut ejus matrem profite-mur Virginem. Sicut enim illa ejus æterna generatio de substantia Patris sine matre est, sic ista temporaliter de matre sine patre est.

Operatorem itaque, ut dictum est, potius quam patrem Spiritum sanctum hinc intellige, sicut et in singulis quæ facit Deus operator dicitur, vel creator potius quam Pater proprie dicendus est. Et attende quod cum dicit Filium Dei de Virgine natum, eundemque tam Dei quam hominis filium esse astruit, unitatem personæ in duabus naturis, divina scilicet atque humana, confirmat. Quamvis enim secundum divinitatem ex solo Patre sit genitus, et secundum humanitatem ex sola matre sit natus, aliaque sit natura Dei, alia hominis; aliud sit divinitas, aliud humanitas: una tamen est in Christo persona, in duabus naturis consistens, nec est aliud in persona Filius Dei quam filius hominis. Quamvis aliud sit in natura Verbum quod hominem assumpsit, quam homo ipse assumptus; nec duo sunt Christi, assumens et assumptus, sed unus Christus: sic nec duo sunt homines vel duæ personæ anima hominis et ejus caro, licet aliud secundum naturam sit anima quam caro, cum illa videlicet sit incorporea substantia, hæc corporea, hoc est, illa corpus, hæc spiritus. Si ergo in singulis hominibus duæ sunt naturæ, corporea scilicet atque incorporea, sed una tantum persona, sic et in Christo duæ sunt naturæ, divina scilicet atque humana, sed una solummodo persona. Persona quippe quasi per se una dicitur, hoc est, substantia quælibet rationalis ita per se ab aliis rebus disjuncta, ut ipsa substantiam cum aliqua re alia non constituat. Quamvis ergo anima humana in corpore est, persona dici non potest, quia carni conjuncta unam hominis personam atque unam rationalem substantiam cum ea constituit. Sic et Verbum homini in Christo unitum unam Christi personam, non duas reddit. Juxta quam quidem unionem personæ eundem Christum tam Dei Filium quam hominis profitemur, et tam Dei Filium quam hominis dicimus crucifixum, mortuum, et sepultum, cum tamen ista non nisi secundum humanitatem sint accipienda. Unde et Paulus Dominum gloriæ crucifixum esse non veretur dicere (*I Cor.* 11, 8), et qui descendit de cælo, et qui ascendit, eundem esse. Et ipse Dominus Christus de seipso loquens: *Nemo, inquit, ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Filius hominis qui est in cælo* (*Joan.* 11, 13). Et iterum: *Si ergo videritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius*, etc. (*Joan.* 6, 63).

Cum itaque Christus proprie dicatur Deus et homo

(76) Alius ex codice Victorino 397 supplevit D. Cousin, Opp. Abælardi, p. 608.

simul, hoc est tria illa simul in naturis propriis discreta, Verbum videlicet, anima humana et caro : ad ostendendum tamen unitatem personæ tam diversarum in Christo naturarum, ita sæpe vocabula permiscemus, ut modo Verbum, modo animam, modo etiam carnem dicamus ; et nonnunquam quæ propria sunt Dei, homini ascribamus, vel e converso. Cum enim dicit Apostolus : *Christum Dei virtutem et Dei sapientiam (I Cor. I, 25)* ; et rursus : *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, etc. (Philipp. II, 6)* quis hoc ad ipsius divinitatem non referat ? Sed et cum ipsemet Christus de se et Patre loquens, dicat : *Quia ego et Pater unum sumus (Joan. X, 30)* ; et rursus : *Quia Pater major me est (Joan. XIV, 28)* ; quis non videat hoc et illud secundum aliam et aliam naturam de ipso dici ? Quem etiam cum dicimus ad inferos descendisse, vel in sepulcro fuisse ; quis non illud de anima sola, hoc de corpore solo intelligat ? Hoc quippe modo et Petrum Romæ in sepulcro esse, et eundem in cœlestibus cum Christo profiteremur gaudere, cum tamen hoc de alia, et illud de alia dicamus substantia, non tamen de alio Petro, quamvis post dissolutionem corporis et animæ jam non sit una in Petro persona ex anima simul et corpore compacta. Ad illam tamen unionem personæ, quæ jam fuit, non quæ modo sit, respicientes dicimus Petrum ipsum et ibi esse in sepulcro, et in cœlestibus cum Christo. Qui etiam sepulcrum alicujus intuentes dicere non veremur : Hic homo, qui hic jacet, magnam scientiam et pulchritudinem habuit, cum tamen illud cadaver nec jam homo sit, nec scientiam habuit, quæ solius erat absentis animæ : nec ipsa anima, quæ scientiam illam habuit, ullatenus habere corporalem illam pulchritudinem potuit, sed in diversis penitus naturis scientia illa et pulchritudo fuerit, illa quidem in anima, hæc in corpore.

Cum itaque dicimus hunc qui hic jacet, sapientem fuisse, propter unitatem videlicet personæ, quæ jam non est, sed fuit, cur non dicamus de Christo hunc, qui Deus est, hominem esse ? vel hunc, qui de cœlo descendit, ascendisse, hoc est unam Dei et hominis, vel Verbi descenditis est hominis personam esse ? Alioquin, quomodo dicimus aliquem intuentes hominem, quia hic qui pulcher est, sapiens est ? nisi videlicet secundum unitatem personæ, id cujus diversis, ut dictum est, partibus pulchritudo et sapientia ita sunt distincta, ut aliud ibi pulchritudinem habeat, id est corpus, aliud sapientiam, id est anima. Sicut ergo dicimus eum, qui pulcher est, vel qui animatus, sapientem esse, cum tamen pulchritudo, vel animatio solius sit corporis, sicut sapientia solius animæ, ita et unum eundemque Christum et Deum dicimus et hominem, hoc est unam ex istis vel in istis naturis consistere personam ; et cum Christus, adhuc in terra consistens, dicit Filium hominis in cœlo esse, vel in

A cœlo quondam fuisse, quid aliud sonat nisi humanam naturam ei esse unitam, quæ per præsentiam divinitatis ubique consistentis a cœlesti celsitudine non est remota ? Quid ita mirum, si cum superius præmissum sit *Filium Dei*, statim adjunctum sit, *qui conceptus est de Spiritu, vel natus de Virgine* ; hoc est, assumpta humanitas sic concepta est vel nata ? Sic quippe intelligimus et Dominum gloriæ crucifixum, hoc est hominem vel corpus ab eo assumptum tali patibulo affixum. Juxta quod et Maria Magdalena Dominum suum de monumento dicit sublatum, id est corpus Domini sui, sicut et dicimus hic Petrum sepultum esse, de solo ejus corpore id intelligentes, et rursus, ut dictum est, ipsum in cœlestibus esse, de sola ejus anima hoc intendentes. Sæpe quippe de toto ad partes, vel de partibus ad totum translationes fiunt nominum : veluti cum modo animam, modo carnem totum hominem dicimus, et nonnunquam animam desiderii carnalibus irretitam carnis nomine designamus.

Passus, secundum eandem scilicet humanitatis naturam de Spiritu conceptus, vel ex Virgine dictus est natus. *Sub Pontio Pilato*, hoc est, eo ibi dominante ubi passus fuit. Pontius vel cognomen vel gentile nomen esse patet ex aliquo loco. Bene autem gentilem commemorat præsidem, ubi ex hoc etiam insinuet jam illud tempus advenisse, quo jam, juxta prophetiam Jacob sive Danielis unctio regia in populo Judæorum defecerat.

Crucifixus. Genus quoque patibuli determinat, quod ignominiosius erat, sicut et prædictum fuerat : *Morte turpissima condemnemus eum (Sap. II, 20)*. Et ita *mortuus et insuper sepultus*, ut in omnibus humanitatis veritas comprobetur, et tanto amplius diligatur a nobis, quanto graviora vel indigniora sustinuit pro nobis.

Descendit ad inferos. Qui mortuus dicitur et sepultus, ipse etiam ad inferos descendisse asseritur, cum illud tantum secundum corpus, hoc secundum animam intelligatur. Ipsa quoque anima, quæ in carne passa fuerat, ad inferos dicitur descendisse, quia passionis illius efficaciam justis senserunt antiqui, per eam a pœnis liberati. Non enim anima, vel spiritus aliquis, ut beatus meminit Augustinus, loco movetur, sed solummodo corpus. Sicut ergo Deus, qui ubique est, descendere quoque dicitur secundum aliquem suæ operationis effectum, ita et anima illa secundum efficaciam propriæ passionis, quam habuit in electis, descendisse liberando dicitur.

Solius quippe animæ vel sentire vel pati est, etsi ei hoc ex carne accidat, tanquam quodam tali instrumento. Inferos itaque dicit pœnales illas tenebras, quas justis etiam sustinebant, adhuc extra divinæ gloriæ conspectum constituti, ad quam totis desiderii anhelabant. Cujus quidem gloriæ visio summa est illa felicitas ab omni pœna penitus immunis, quam latroni Dominus ipse promittit di-

centis: *Hodie mecum eris in paradiso* (Luc. xxiii, A rum : *Sedet ad dexteram majestatis in excelsis, tanto angelis melior effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit* (Hebr. i, 3).

Tertia die resurrexit a mortuis. Hoc est de inter mortuos, tanquam veraciter corpore defunctus propria voluntate, non aliena, est suscitatus. Sicut et ipse ait : *Potestatem habeo ponendi animam meam, et iterum sumendi eam* (Joan. x, 18). Nota ordinem, quod priusquam surrexit, ad inferos descendens, salutem nostræ liberationis, antequam gloriam suæ resurrectionis est operatus : quia non tam sua quam nostra in his omnibus requirebat. Ipso itaque die passionis suæ, antequam resurgeret, vel cælos ascenderet, tam prædictum latronem quam antiquos viros in paradysum introduxit, quia eis suæ divinitatis visionem exhibens, vera jam beatitudine, quam paradysum nominant, animas eorum satiavit. De qua quidem satietate propheta dixerat : *Satiabor cum apparuerit gloria tua* (Psal. xvi, 15). Extra quam quidem visionem gloriæ quidquid est, ejus comparatione dicendum est tenebræ; nec est prorsus alienum a pœna, quantacunque sint quietis remedia.

Ascendit ad cælos. Sicut corpore surrexit de sepulcro, ita et corpore ascendit ad cælos, et utrumque in propria potestate, ut non tractus esse, sed magis dicatur ascendisse. Ut enim ipse ait : *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo* (Joan. iii, 13). Alii quippe magis trahi quam ascendere sunt dicendi. Absit autem ut Christo, jam per resurrectionem glorificato, corporalis ejus ad cælos ascensus aliquid beatitudinis contulerit. Quæ est enim in futura vita beatitudo nostra, nisi illa Divinitatis visio, de qua Psalmista dicit : *Satiabor, cum apparuerit gloria tua?* (Psal. xvi, 15.) Cujus quidem visionis lucem civitati per Isaiam Dominus promittens, ait : *Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te, sed erit tibi Dominus in lucem sempiternam, et Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet ultra sol tuus, et luna non minuetur, quia Dominus erit in lucem sempiternam, et complebuntur dies luctus tui. Populus autem tuus omnes justi in perpetuum hæreditabunt terram, etc.* (Isa. lx, 19 et seq.). Quis etiam nesciat Deo, qui ubique est, nos nequaquam locis, sed operibus præsentibus fieri vel absentes? Unde et angeli faciem Dei semper videntes, cum ad nos mittuntur, nequaquam hujus visionis beatitudine privantur. Quanto magis anima Christi, quæ hac visione perfectius semper fruitur, ea nunquam privari potuit? Quid est itaque humanitatem ejus cælos conscendisse, vel ut diligentius Apostolus ait, eum super omnes cælos ascendisse, ut adimpleret omnia (Ephes. iv, 10), nisi loco corporali ascensu monstrasse eam omnium beatorum altitudinem transcendisse? De qua quidem dignitatis excellentia, qua transcendit universa, dictum est per prophetam : *Elevata est manus tua sicut cedrus* (Ezech. x, 4). Et per Apostolum : *Propter quod et Deus illum exaltavit, et dedit ei nomen quod est super omne nomen* (Philipp. ii, 9). Et ite-

Ascendisse itaque ad cælos dicitur, non ut ejus beatitudo vel gloria per corporalem ejus ascensum augeatur, sed ut per ipsum declaratur. Absit enim, ut dictum est, quod post resurrectionem ipsi aliquid beatitudinis vel gloriæ suæ in anima sive in corpore credamus collatum esse : sed quod jam obtinebat, cum jam corpus suum tanta levitate ostendebat glorificatum, ut et nubi insidere, et cælos penetrare, et longe jam diversum factum esse ab hoc corruptibili corpore, quod aggravat animam, et sensus nostri deprimit vigorem. Ut ergo fideles hanc in suis corporibus glorificationem expectarent, ut ubicunque vellet Spiritus, ibi sine ulla difficultate statim esset corpus, hoc primum in seipso caput exhibuit, quod exemplo ejus sperandum esset membris. Sicut ergo Filius Dei de cælo descendisse dicitur humiliatus, et secundum assumptam humanitatem quodammodo angelis minor factus, ita et Filius hominis ascendisse dicitur exaltatus, quamvis et corporalis ei non defuerit ascensus, qui hunc exaltatum attestaretur. Nam et quod mox additur, *sedet ad dexteram Patris*, non de corporali ejus sessione, vel de corporali ejus dextera Patris est accipiendum. Quid est enim hominem Christum ad dexteram Dei sedere, nisi eum in gloria Dei Patris, hoc est in superna illa beatitudine digniorem gradum tenere, tanquam omnium a Deo judicem constitutum? Unde subditur : *Inde*, hoc est perinde, *venturus judicare vivos et mortuos.* Quasi cæteris electis ad sinistram Dei constitutis, solus iste assistit dextera, quia sicut dextera prævalet sinistra, ipse universis præminet beatitudine. Quia vero sedere judicantium, sicut stare judicandorum, bene per ejus sessionem judicariam exprimit potestatem. Vivos et mortuos judicabit, quia tam electis quam reprobis vel pœnam vel præmium pro meritis reddet. Quia enim justus ex fide vivit, et iniquitas mors quædam animæ, juxta illud : *Non mortui laudabunt te, Domine, sed nos qui vivimus benedicimus Domino* (Psal. cxliii, 17). Electos hic vivos, reprobos appellat mortuos. Vel vivos dicit, quos adventus ille Judicis occultus adhuc in corpore viventes reperiet : cæteros vero, mortuos appellat.

Credo in Spiritum sanctum. Quæ quidem confessio fidei ipsum æque Deum sicut Patrem et Filium patenter asserit. Alioquin non diceret, *in Spiritum sanctum*, sed Spiritum tantum, sicut et consequenter dicit *Ecclesiam*, non in Ecclesiam, etc. Sicut ergo dicimus, *credo sanctam Ecclesiam*, id est eam esse sanctam, ita et dicere possumus, *credo sanctum Petrum*, vel, *credo sancto Petro*, et *credo sanctæ Ecclesiæ*. Vel Petri tanquam capitis sumus, sicut membra Dei existimus. Membra tamen Ecclesiæ tanquam corporis dicuntur, sed solius Dei tanquam capitis. Quod quidem illa innuit propositio cum dicitur, *in Deum*, sicut jam superius expositio

nostra præfixit. Græci tamen et in *Ecclesiam*, dicere non verentur, sicut et Symbolum illud continet, quod ad cautelam fidei orthodoxæ Leo III instituit, et in tabula argentea descriptum Romæ altari sancti Pauli affixit. *Catholicam*, id est universalem, et non in aliqua mundi parte, sicut sunt hæreticorum conventicula, conclusam : sed ubique dilatatam, sicut et Jacob in figura Christi promissum est, cum dicitur : *Dilataberis ad Orientem et Occidentem* (*Gen. xxviii, 14*).

Sanctorum communionem. Hoc est illam, qua sancti efficiuntur vel in sanctitate confirmantur, divini scilicet sacramenti participatione; vel communem Ecclesiæ omnem, sive charitatis unionem.

Possumus et *sanctorum* dicere neutraliter, id est sanctificati panis et vini in sacramentum altaris. *Remissionem peccatorum*, tam per pœnitentiam, quam per virtutem ecclesiasticorum sacramentorum. *Carnis resurrectionem*, tam in electis videlicet quam in reprobis, et in corporibus utrorumque deinceps nulla dissolutione interveniente. *Vitam æternam*, sive ad gloriam, sive ad pœnam. *Amen*, hoc est, verum est. Quod quidem, juxta Apostolum, ut supra meminimus, dicere non debemus, nisi, quæ præmissa sunt, intelleximus. Unde ad parvulorum eruditionem, hanc quantulamcunque necessariam duximus expositionem.

PETRI ABÆLARDI EXPOSITIO FIDEI IN SYMBOLUM ATHANASII.

Quisunque vult salvus esse.... Voluntate quippe propria, non coactione salvamur aliena.... *Ante omnia opus est...* Subaudis : Illi hoc est necessarium. *Ante omnia*, hoc est ante spem et charitatem, vel cætera bona, quibus ad vitam æternam pervenitur.... *Ut teneat...* Non solum habeat, sed habitam custodiat, tanquam bonorum omnium fundamentum atque originem : *Sine fide* quippe, ut ait Apostolus, *impossibile est placere Deo* (*Hebr. xi, 6*)... *Catholicam*, id est universalem, et omnibus fidelibus communem, atque ita cunctis necessariam, ut nec antiqui justis, tam ante legem quam sub lege, absque illa salvarentur. *In Trinitate*, hoc est in tribus personis existentem, et tres personas in uno Deo non solum credamus, sed etiam veneremus. Qualiter autem hæc Trinitas juxta proprietates personarum, et hæc unitas secundum naturam divinæ substantiæ credenda sit, statim determinat, dicens : *Neque confundentes personas*. Hoc est, permiscentes ad invicem personas, ut videlicet eandem dicamus personam Patris, quæ Filii, vel Spiritus sancti ; sicut illa hæresis asserebat, quæ de Patre dicebat quia, quando vult, Pater est, quando vult, Filius. *Neque substantiam separantes*, hoc est, diversas substantias in Deo credentes, sed unam tantum. Sicut enim diversitatem personarum in Deo debemus credere, ita etiam unitatem divinæ substantiæ. Quod statim exponens, ait : *Alia est enim persona Patris, etc. Et rursus : Sed Patris, et Filii, et Spiritus sancti una est deitas. Æqualis gloria, id est reverentia*

exhibenda. *Majestas*, id est dignitas. Quare? quia, *qualis Pater*, id est quantus dignitate. Quam dignitatem statim prosequitur, dicens : *Increatus Pater*, etc. *Immensus Pater*, non mole, sed potestate omnia concludente. Vel, *immensus*, id est incomprehensibilis. *Æternus*, tam principio quam fine carens. *Et tamen non tres omnipotentes*. Teste Augustino, nullum nomen est Dei, cujus singulare ita de singulis dicatur personis, ut ejus pluralitas illis simul conveniat, præter hoc nomen persona. Pater quippe persona est, et Filius persona, et hi duo sunt personæ. At vero cum Pater sit Deus, et Filius Deus, vel Dominus, vel creator, seu principium, aut lumen, vel omnipotens, non tamen Pater et Filius aut dii plures sunt, aut creatores, aut plura principia, vel lumina, sive omnipotentes. Quippe cum dicitur pluraliter personæ, diversitas proprietatum ostenditur, non rerum numero, vel essentialiter differentium. Econtra autem, si diceremus Deos vel creatores, etc., ipsam quoque rerum essentialiter diversarum multitudinem monstrarem, quarum unaquæque esset Deus, etc. *Prius* tempore vel existentia præcedens. *Majus*, prolatione dignitatis. *Unitas*, scilicet substantiæ in tribus personis. *Trinitas* e converso personarum, in unitate videlicet substantiæ. *Sentiat*, id est credat salutem substantiæ obtinendam. *Ut credamus, etc.*, juxta illud : *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (*Rom. x, 10*). Non duæ substantiæ Christi sunt, sed unus tantum in persona Christus (77).

(77) Sic e codice Victorino hunc locum restituit D. Victor Cousin. Opp. Abælardi, p. 616 : *Sentiat, id est credat. Salutem, subaudis obtinendam ut cre-*

damus, etc. Non duo, subaudis Christi sunt, sed unus, etc.